№3
ЧЕРВЕНЬ 1994
Реєстр №145
Газета заснована у квітні 1994 року

ДЗВОНИ ЛЕМКІВЩИНИ

ЧАСОПИС КРАЙОВОГО ТОВАРИСТВА «ЛЕМКІВЩИНА» В УКРАЇНІ

На фото (зліва направо): п.Т.Старак, радник українського посольства в Польщі, п.І.Чулик і п.О.Чабан, заступники голови Львівського обласного товариства Лемківщини.

Світлив М.Бенч.

ЛЕМКІВСЬКИЙ КАЛЕНДАР НА ЛИПЕНЬ

08.1988 — створено у Львові суспільно-культурне товариство «Лемківщина».

12.1883 — помер ІВАН БІРЕЦЬКИЙ — перший фольклорист Лемківщини (нар.1814, с.Кальниця).

15.1015 — помер ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ — київський князь, який у 992-993рр. об'єднав землі Лемківщини з Київською Руссю.

15.1990 — відкрито Музей лемківського побуту в с.Команча.

17.1871 — нар. в с.Ходовичі ФІЛАРЕТ КОЛЕССА — композитор, музикознавець, фольклорист, академік, автор збірки «Пісні галицьких лемків».

19.1846 — нар. в селі Лининці Малі, Ст. Самбір ПЕТРО ЛІНИНСЬКИЙ — громадський діяч на Західній Лемківщині (18.08.1914).

19.1925 — нар. в с. Красна МИХАЙЛО ДЗІНДЗЬО — фольклорист, автор багатьох статей про культуру лемків (08.08.1993 м. Борислав).

22.1963 — відкрито пам'ятник лемківським борцям проти фашизму в Устю Руськім (автор Г.Пецух).

25.1493 — загинув ФЕДІР ГЛАВАТА — борець проти панщизняного гніту на Пряшівщині.

27.1843 — нар. у с.Верхомля Вел. ВОЛОДИМИР ХИЛЯК — письменник, автор численних повістей з життя лемків (25.06.1893,Літинія, Дрогобич).

Юрій ТИМА:

«Я НАЛЕЖУ ДО НАЙЗАХІДНІШОЇ ГІЛКИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ — ДО ЛЕМКІВ...»

Вперше в історії Лемківщини наш краянин боровся в ук-

національної держави. Але це не значить, що ми виступаємо проти тих

.....МОВОЮ ФАКТІВ

ТОВАРИСТВО

Мабуть, надовго запам'ятається лемкам, які проживають у м.Копиченцях на Тернопільщині та на-

ТОВАРИСТВО «ЛЕМКІВЩИНА» НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

Свідомі і активні у громадсько-політичному житті лемки, які волею долі опинилися на Тернопільщині, уже з перших днів так званої «перебудови» мріяли зорганізуватися у лемківське товариство, щоб спільно вирішувати наболілі проблеми і відродити занедбану рідну культуру. Однак реальна можливість такого об'єднання появилася тільки на початку 90-х років. Після активних попередніх заходів 20 січня 1990 року у м.Тернополі зібралися вихідці з Лемківщини, щоб створити своє об'єднання.

Після тривалого обговорення прийнято Статут і Програму, обрано голову обласного Товариства «Лемківщина» (ним став В.Барна) та членів правління.

Після зборів підготовлено необхідні документи і зареєстровано Товариство зі всіма правами юридичної особи, згодом відкрито рахунок у банку, виготовлено печатку і штамп, посвідчення членів товариства.

Влітку наступного року організовано першу масову поїздку вихідців з Лемківщини на фестиваль лемківської культури «Ватра-91» в Ждині.

Цей сонячний літній день 18 липня 1991 року назавжди запам'ятається сотням лемків, як день хвилюючого побачення з рідною землею після піввікової розлуки.

Тернопільське обласне товариство «Лемківщина» бере активну участь у громадському і політичному житті краю, не стоїть осторонь жодної культурної події. Поступово в різних районах Тернопільщини організовуються місцеві товариства: Чортківське, Монастириське, Збаразьке, Борщівське, Бережанське, Козівське, а також осередки у Микулинцях, Жовтневому, Підзамочку, Білокриниці. Створюються фольклорні ансамблі, налагоджуються культурні зв'язки із лемківськими громадами, що проживають у сусідніх і віддалених областях.

6 червня 1992 року у Тернополі відбувся Перший Всеукраїнський конгрес лемків, на який з'їхалися представники лемківських громад Львова та Івано-Франківська, з Ужгорода і Києва, Чернівців і Миколаєва, Москви і Одеси, Брянська і Вінниці.

Ця небуденна подія, звичайно, увійде в історію нашого культурного розвою, як одна із визначальних.

6-7 червня 1992 року у Тернополі відбувся фестиваль лемківської культури. Активну участь взяли тернопільчани і в організації та проведенні Першого Світового конгресу лемків, що відбувся у Львові 8-10 жовтня 1993 року.

19 лютого 1994 року проведено звітно-виборну конференцію обласного товариства «Лемківщина», на якій головою обрано Олександра Венгриновича. Сформовано також нове правління, членами якого стали Любов Батіг, Ярослава Бережнюк, Іван Вовчак, Марія Дзюжинська, о.Анатолій Дуда, Богдан Дудяк, Степан Кулик, Стефанія Панцьо, Петро Сорока. В червні ц.р. кооптовано Ігоря Дуду. Головним бухгалтером затверджено Олександру Бурякову, а головою контрольно-ревізійної комісії Мирона Дзюбина.

Протягом короткого часу розроблено нову програму «Відродження Лемківщини», налагоджено випуск часопису Крайового товариства «Лемківщина» в Україні «Дзвони Лемківщини». Організовано районні осередки в Копиченцях і Підгайцях, ведеться активна підготовка до проведення міжнародної науково-практичної конференції, проведення свята лемківської пісні на Співочому полі (м.Тернопіль), організації театралізованої вистави «Депортація». Планується також закласти пам'ятний знак під забудову духовно-культурного центру в Тернополі.

СВЯТО У КОПИЧЕНЦЯХ

Мабуть, надовго запам'ятається лемкам, які проживають у м.Копиченцях на Тернопільщині та навколишніх селах, цей теплий весняний вечір 10 квітня 1994р., коли після піввікової розлуки вони зібралися гуртом, щоб організувати своє товариство. В багатьох присутніх у залі людей (а зустріч відбулася в місцевій школі) не один раз появлялися сльози на очах, коли звучала рідна мова і ділилися спогадами ті, що звідали чимало випробувань на своєму життєвому шляху.

Із щирим зацікавленням вислухали присутні коротку історію Лемківщини, виголошену п.Ігорем Дудою, директором Тернопільського обласного художнього музею, душевну і глибоко патріотичну промову отця Анатолія Дуди, спогади п.Марії Щетини і цікаві роздуми вголос фольклориста п.Марії Бурдяк.

Про роботу обласного товариства і завдання, які стоять перед лемківськими громадами нашого краю, розповів голова правління обласного товариства «Лемківщина» п.Олександр Венгринович.

Учасники зборів одноголосно обрали головою товариства «Лемківщина» в Копиченцях п.Любов Іванків, учительку і громадську діячку (яка також пробує свої сили в красному письменстві), сформували правління.

Після урочистої частини відбувся святковий концерт, в якому взяв участь народний хор «Яворина» з Монастириська.

П.БЕСКИД
м.Копиченці.

ДО ЛЕМКІВ...»

Вперше в історії Лемківщини наш краянин боровся в українському парламенті за посаду Голови Верховної Ради. Незважаючи на те, що ця боротьба була безуспішною, все ж отримала певний резонанс і стала неабиякою подією. Тому вважаємо за доцільне навести фрагмент діалогу, який відбувся в сесійному залі під час обговорення кандидатури народного депутата України Юрія Тими.

Запитання: Шановний претенденте. Скажіть, будь-ласка, яку Державу Україну Ви бачите у майбутньому? Державу, яка побудована на національній ідеї, чи державу загальногромадського порядку? Якщо першу, то які Ви бачите перспективи, можливості побудови такої держави?

Відповідь Ю.Тими: – Насамперед я бачу перспективи побудови Української держави як унітарної і національної держави. Але це не значить, що ми виступаємо проти тих національностей, які живуть в Україні. До речі, я сам належу до найзахіднішої гілки українського народу – до лемків, але це не значить, що я вимагаю запровадити статус лемківської говірки, чи мови, як державної. Це не значить, що я вимагаю якогось особливого статусу для лемків, хоч я буду виступати за те, щоб їм повернули те добро, яке забрали у них під час їх депортації.

Думаю, нам варто зацікавити всіх громадян Української держави в перспективі побудови такої країни, в якій кожен чесний працьовитий громадянин був би зацікавлений у результатах своєї праці, був би впевнений у завтрашньому дні, у щасливому майбутньому своїх дітей. Я думаю – така ідея не суперечить нікому.

(Із стенографічного звіту)

ХРОНІКА НОВИН

* * *

11 червня відбулася звітно-виборна конференція Львівського обласного товариства «Лемківщина». Учасники конференції заслухали звіт правління, який виголосив п.Орест Чабан, звіт ревізійної комісії (І.Хижа), співдоповіді членів правління. Перед присутніми виступили М.Шпак (Самбір), В.Ардан (Львів), М.Бойко (Львів), С.Криницький (Івано-Франківськ), О.Венгринович (Тернопіль), І.Щерба (Львів) та інші.

Після тривалого обговорення головою обласного товариства «Лемківщина» обрано Михайла Братичака, доктора технічних наук, професора, 1946 року народження, вихідця із с.Регетова. Сформовано правління в кількості 21 члена.

Обговорено ряд нагальних проблем, в тому числі питанння про поїздку на міжнародний фестиваль лемківської культури «Ватру-94».

Після закінчення роботи конференції відбувся святковий концерт.

* * *

12 червня у с.Білокриниця Підгаєцького району Тернопільської області відбулася Служба Божа, яку відправили о.Анатолій Дуда та о.Микола Сухарський, місцевий парох. Казання на лемківському діалекті виголосив о.Анатолій. Щира зворушлива промова була вислухана віруючими з великою увагою.

Після богослужіння в сільському Будинку культури відбулися установчі збори, на яких зорганізовано осередок товариства «Лемківщина». Серед запрошених гостей були п.п.Іван Вовчак, Ігор Дуда, члени Тернопільського обласного правління товариства «Лемківщина», поет зі Львова п.Василь Хомик, дослідник Лемківської культури п.І.Красовський та інші.

Головою осередку обрано п.Степанію Медюк, її заступником п.Марію Куцу. Перед присутніми виступив народний хор із Монастириська.

* * *

Правління Тернопільського обласного товариства «Лемківщина» веде активну підготовку до відзначення сумної дати – 50-річчя депортації лемків з отчої землі. Для успішного вирішення усіх проблем, що стоять перед товариством, залучено міське управління освіти і культури, міське управління архітектури і містобудування, а також ряд інших установ.

У червні відбулася плідна зустріч голови правління обласного товариства п.Олександра Венгриновича і голови місцевого товариства та члена обласного правління п.Ярослави Бережнюк з головою міської адміністрації п.В'ячеславом Негодою, який з розумінням поставився до наших проблем.

На крилах пісень

(У ВІНОК СПОГАДІВ ПРО ІРЕНУ ТА РОМАНА ЛЕВИЦЬКИХ)

Минають роки і десятиліття, але в пам'яті зберігаються імена тих людей, які безкорисливо віддавали усі свої сили, знання для добра нашого знедоленого українського народу.

Серед тисяч таких скромних і самовідданих трудівників хочеться згадати сьогодні добрим словом п. Ірену з роду Пасічинських та Романа Левицького, педагогів української Учительської семінарії, заснованої 1940 року у чарівному містечку Криниці на Лемківщині. Посприяв відкриттю школи видатний вчений із світовим іменем, лемко із села Нова Весь Новосанчівського повіту Володимир Кубійович. Понад 80 відсотків учнів цієї семінарії складали діти лемківських сіл.

Пані Ірена працювала в той час на посаді директора української народної школи в Криниці, а пан Роман навчав учнів співів та музики в учительській семінарії.

Народна початкова школа була базою для семінарії, у якій семінаристи – майбутні вчителі українських шкіл – проходили практику.

Досі пам'ятаються показові уроки п. Ірени Левицької, її вміння у простій і доступній формі подати навчальний матеріал, знайти ключик до серця кожного учня, емоційність і патріотизм викладу. Все це не могло не зачарувати.

А якими задушевними і щирими були розмови з семінаристами про підбір навчального матеріалу, планування роботи вчителя на навчальний рік, проведення різних позакласних та позашкільних заходів.

Коли проведені уроки семінаристами

з надзвичайно вимогливим, але незмінно справедливим директором семінарії п. Омеляном Цісиком, радості пані Ірени, здавалося, не було меж.

Традиційними були в семінарії дитячі ранки, присвячені Т. Шевченку, І. Франку, Лесі Українці та іншим визначним письменникам. Пан Роман теж прилучався до цієї роботи, він допомагав ставити дитячі п'єси, проводити тематичні вечори і ранки. Багатьом, очевидно, назавжди запам'яталася опера «Коза дереза», з якою юні актори під керівництвом п. Ірени та її шкільної подруги п. Тетяни Мигаль виїжджали у навколишні села Тилич, Мохначку, Солотвину, Верхолицю та інші.

Діти Криницької народної школи дружили з учнями сільських шкіл, а вчителі цих шкіл охоче переймали багатий досвід п. Ірени.

Велику, справді подвижницьку роботу на ниві української культури проводив п. Роман Левицький. Надзвичайно цікавими були його лекції з теорії музики, сольфеджіо та історії музики. Він міг годинами натхненно розповідати про Миколу Лисенка та інших талановитих композиторів. Слухачі так зачаровувались словами лектора, що, здавалося, кожен мріє в майбутньому стати визначним композитором.

На уроках співів п. Роман приділяв виняткову увагу патріотичним пісням, яких ми в свою чергу навчали молодь у селах Лемківщини. Тож ра, не пора» та інші.

Гордістю семінарії був хор, організований нашим дорогим учителем. Репертуар хору складали пісні в обробці славетних українських композиторів Лисенка, Леонтовича, Ніщинського, Колесси, Козака, а також чимало лемківських пісень, зокрема, «О чиє ж то полечко не оране», «Ой верше, мій верше», «Не буду ся женив» та багато інших. Хор часто виїздив до Нового Санча, Горлиць, Сянока, а також сіл Тилич, Мохначка, Нова Весь, Лабова, Регетів.

Великим досягненням хору була постановка (спільно з криницьким громадським хором) опери «Запорожець за Дунаєм», у якій роль Оксани виконувала лемкиня із с. Босько Марійка Горошко, а Карася чудово грав сам диригент хору, Одаркою ж була Л. Крушельницька, яка в той час проживала у Криниці і Новому Санчі.

Вершиною творчої діяльності п. Романа Левицького слід вважати організацію і проведення конкурсу хорових колективів на відзначення 100-літнього ювілею від дня народження М. Лисенка. Ця дата припала на квітень 1942 року. Завдяки титанічній працездатності п. Романа, Лемківщина гідно відзначила ювілей славного сина українського народу. Такого лемки не пам'ятали, заспівав тоді увесь наш край, незважаючи на важкий, жорстокий час. З усіх колективів. До того відбувалися окружні і повітові конкурси, на яких виборювалося право на участь у центральному конкурсі.

Цікаво, що підготовка до конкурсу послужила поштовхом для організації багатьох хорів у селах Лемківщини. Головою жюрі на останньому етапі був уславлений Микола Колесса. Хор семінарії, зорганізований п. Романом Левицьким, виборов перше місце і здобув право представляти Лемківщину на заключному конкурсі у Львівському оперному театрі. І вже там здобув право в числі інших хорів-лауреатів виступати в Стрийському парку на великому святі. Відтак учасників хору запросили на зустріч з митрополитом А. Шептицьким, який після тривалої розмови поблагословив хористів і побажав їм подальших успіхів на ниві української культури. Хористи заспівали митрополитові «Многая літа».

Невблаганні вітри історії розвіяли світами багатьох учасників хорового колективу. Не було п. Ірени та п. Романа Левицьких на 150-літньому ювілеї М. Лисенка на Лемківщині у 1992 році. Та й самих лемків залишилося одиниці на рідній землі після трагічного переселення й жорстокої акції «Вісла» в 1944-1947 роках.

Залишається тільки надіятися, що на 200-літньому ювілеєві Лисенка Лемківщина знову заспіває так, як вона співала на тому незабутньому святі 1942 року.

Шановне подружжя Левицьких проживає сьогодні в м. Єлізабет, що у США, де проводить активну роботу на ниві української культури: п. Ірена у «Союзі українок», а п. Роман як керівник хору. Тож, хочеться побажати їм міцного здоров'я, творчого горіння і щасливого повернення на рідну землю, для визволення і культурного розвою якої вони стільки зробили.

Іван ЩЕРБА,
колишній випускник української Учительської семінарії в Криниці.
м. Львів.

вчальний рік, проведення різних позакласних та позашкільних заходів.

Коли проведені уроки семінаристами оцінювалися педагогічною комісією на чолі ман приділяв виняткову увагу патріотичним пісням, яких ми в свою чергу навчали молодь у селах Лемківщини. Тож часто можна було почути вечорами «Гей, там на горі Січ іде», «Не по-

ного сина українського народу. Такого лемки не пам'ятали, заспівав тоді увесь наш край, незважаючи на важкий, жорстокий час. З усієї Лемківщини з'їхалося на свято сто хорових ко-

Учасники заключного конкурсу у Львові. Перший зліва — п.Роман Левицький, п'ятий зліва — Р.Колесса.

Спогади про незабутнє

Василь КІНЬ

МИ БОРОЛИСЬ ЗА ЛЕМКІВЩИНУ

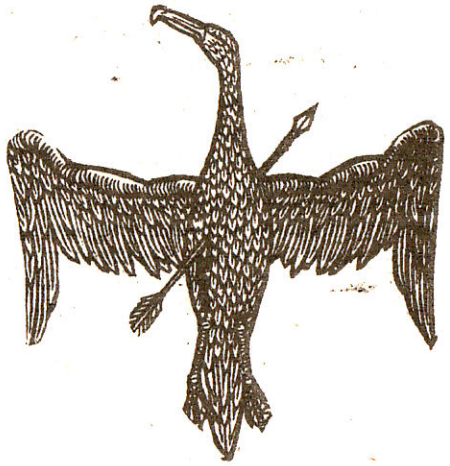

Село Полави гніздиться біля підніжжя Карпат. Красиве воно будь-якої пори і завжди чарує зір людини. Але не звідали лемки такого щастя, яке дароване людині від Бога. Бо 1939 року почалася німецька окупація, а 1944 – ще страшніша – радянська. Ми зорганізувалися в селі у підпільну організацію, яку очолив Антін Хомик. Нас було шестеро: Дмитро Костяцький, Дмитро Хомик, Степан Гамерський, я і мій брат Степан Кінь. Завданням нашої організації було стежити за розташуванням німецьких і совітських військ, підтримувати зв'язок з іншими підпільними групами, збирати зброю, патрони, підготовлювати криївки, робити запаси продуктів. Ризикувати доводилося постійно, адже скрізь були енкаведисти, на кожному кроці пантрувала польська поліція.

На початку 1946 року молодь нашого села влилася в ряди УПА, зокрема в сотню Хріна. Час був важкий. Совіти і поляки нападали на наші села, грабували, палили, знущалися над людьми. При найменшому опорі – розстрілювали на місці. Це була жахлива трагедія для лемків. Щоб врятувати дітей і старих від лютих морозів, люди на згарищах викопували землянки, палили вогнища. Єдина надія була на упівців. Серед тих, хто став на боротьбу з окупантами з с.Полави, були: М.Пестрак, Р.Пестрак, І.Хомик, В.Бинч, В.Кінь, М.Напованець, Ф.Хомик, М.Гамерський, В.Тхір, С.Гамерський, А.Тхір, С.Маценко, С.Кінь, Д.Костяцький, І.Камінський, Д.Хомик, М.Тхір, Д.Котис, І.Погребецький. Із них залишилася в живих тільки третина, але і їх доля не пощадила – хто потрапив у табори, хто змушений був навіки покинути рідний край.

1946 року лемків почали масово виселяти з отчого краю. Це була велика трагедія. Всі села охопив вогонь. Люди брали з собою в далеку дорогу тільки те, що можна було взяти на плечі, бо часто коней не вистачало, фір не було.

Осиротіла земля Лемківщини. Серце рвалося на шматки, коли ми проходили через згарища і руїни. У березні випали глибокі сніги, стояли тріскучі морози. Упівці терпіли великі муки. Не полегшало й коли почали сніги танути. Тому що постійно намокало взуття і доводилося декілька разів на день викручувати онучі. Найчастіше заночовували в лісах, де вогнище розводили тільки скритно, щоб менше було диму і вогню. Спали на копицях гілок із зброєю в руках. Тільки у сні примарювалася рідна домівка і тепла піч.

Коли зазеленіли дерева і заспівали пташки, розгодинилося й на душі. Але дошкуляв голод. Печена бараболя була найкращою лакоминкою, але мали ми її так рідко.

Спокою наша сотня не знала: або нас атакували, або ми нападали. В сотні Хріна налічувалося 100-110 бійців, із них п'ятеро дівчат, які займалися в основному розвідкою, хоч часто брали участь в бойових діях. Сотня ділилася на рої, що складалися із 10-12 бійців.

Одного разу нас повідомили, що на польсько-чеський кордон прибула військова частина, на озброєнні якої є дві гармати, кілька мінометів, вози з харчами і радіостанція. Наші зверхники розробили план її роззброєння, який успішно було виконано. Без найменших втрат ми здобули цінні військові трофеї і харчі. Пригадується такий епізод. Із хижі вибігла жінка з криком, що в її стодолі висить чорт. Ми пішли подивитися і побачили завішеного на шнурку російського капітана. Щоб не здаватися у полон, він наклав на себе руки.

Перше моє бойове хрещення відбулося дещо пізніше. Якось випала черга іти в розвідку. Наша розвідгрупа налічувала п'ять чоловік: кулеметник, два автоматники і два бійці, озброєні гвинтівками. Ішли ми в с.Команча. Дорога вела через ліс, темінь стояла неймовірна. Ми трималися один за одного, щоб не загубитися і не збитися з дороги. Відтак довелося перейти у брід річку. Добре змерзли, але в селі нас прихистили і відігріли. Коли ж на світанку поверталися назад, то несподівано натрапили на польське військо. Нас стали переслідувати. Ми добігли до лісу і стали відстрілюватись. Один наш автоматник був смертельно поранений і став благати, щоб його не залишили ворогам на поталу, а дострелили. Я не знайшов у собі мужності виконати цю останню волю бойового побратима. Інший взяв у нього автомат і обірвав його муки.

Тікаючи, ми опинилися на великому обриві, що стримів над річкою. Далі дороги не було. Вирішили не здаватись живими, пустити собі кулю в серце. Але несподівано хтось помітив вузеньку стежечку, що вела на кладку. Ми побігли тою стежиною і спрожога вибігли на кладку. Коли були на середині, то побачили на протилежному боці трьох польських вояків. Вони робили нам знаки руками швидше тікати. Ми не вірили своїм очам і думали, що це пастка. Однак виходу не було: тримаючи напоготові зброю, побігли вперед. Нас справді пропустили і ми швидко зникли в чагарниках. Позаду чулася сварка і клятьба тих, що наздоганяли, але переслідувати нас уже було неможливо.

(Закінчення буде)

Степан КИЩАК
м.Львів

.....Мистецтво Лемківщини

КОРЕНІ ЛЕМКІВСЬКОЇ РІЗЬБИ

Різьба Лемківщини — це наша гордість, наше мистецьке надбання, про яке ми мало пишемо, яке мало ілюструємо. Який жаль, що ми не цінимо те прекрасне мистецтво, що як наша лемківська пісня, далеко лине і виховує прекрасні почуття. На виставці лемківського мистецтва у Львові 8-10 жовтня 1993 року були цікаві роботи Василя Одрехівського, заслуженого діяча мистецтв України, його сина Романа, чудові різьби Андрія Сухорського, сини якого є авторами пам'ятника Т.Г.Шевченку

Лемки, які жили серед чудової природи, творили прекрасні мистецькі різьби і масово привезли своє мистецтво в Україну після переселення: лісові звірята — олені, сарни, ведмеді, лисиці, вовки, орли, домашні звірята, коні, вівці, корови та орнаментальну плоску різьбу у вигляді тарілок, підносів, шкатулок, пеналів, палиць, свічників, рамок.

Лемківська різьба різних авторів представлена в музеях України. Експонати її зустрічаються не тільки в Україні, а й у Польщі, Німеччині, США, Канаді, Австралії, арабських країнах, у різних колекціонерів. Більшість власників цієї різьби не знають її коренів, бо ще мало зроблено в цій ділянці і неповністю описано в мистецькій літературі. Добре було б, щоб у музеях за кордоном, де є лемківські громади, знаходились твори мистецтва Лемківщини. Вони збагатили б ці музеї.

Цікаво, що президенту США п.Рейгану хорова капела «Лемківщина» з Польщі через хориста Стефановського, подарувала палицю лемківської різьби (автор — Григорій Бинч із села Вілька на Сяниччині). Пан Стефановський, на жаль, невірно назвав автора.

На Лемківщині розвивалися два типи різьби: побутова та ... Роботи Адамського зі Солотвин знаходяться в церкві с.Смерековець.

Коли з'явилися перші різьбярі невідомо, але в с.Балутянка збереглася пам'ятка XYст. — різьблені царські врата, які нині стали надбанням історичного музею в Сяноці. Вперше село згадується 1470 року як Балутова, а друга назва — Балутянка, згадується під 1589 роком. Мабуть назва пішла від слова болото, бо досі верх гори називається Чорне болото. Село Вілька вперше згадується під 1577 роком. В селах Балутянка та Вілька під кінець XIX ст. різьбили майже у кожній хаті. Сільські умільці компонували декоративні тарілки, листки, попільниці, підноси, палиці, шкатулки, пеіконостаси в церквах.

Найздібнішим майстром під кінець XIX і на початку XX століття в с.Вілька був Михайло Орисик (1885-1946). Саме він започаткував в с.Вілька різьбу лісових звірів, птахів, орлів, оленів, ведмедів, дереворубів, скульптурки малих форм. Як визнає у своїх спогадах Анна Потоцька, серед сільських хлопців були неймовірні таланти. Різьба у селах Балутянка і Вілька існувала задовго до цієї короткочасної риманської школи, але вона згуртувала кращі таланти юних сільських митців і дала поштовх до дальшого розвитку техніки різьби.

Про творчіть лемківських різьбярів Михайла Орисика та його учнів Василя Одрехівського, Івана Одвиставці «Свято гір» в Закопаному. В ній брали участь Дмитро Шалайда та Степан Олекса, який згодом вчився в Академії Красних Мистецтв у Кракові. В 1939 році І.Кіщак був запрошений з виставкою лемківської різьби до США, але війна перешкодила цьому. Він постійно збагачував свою майстерність, його твори експонувалися на виставках у Закопаному, Віслі, Криниці, Сяноці у довоєнній Польщі і набули широкого визнання. Переселившись до Бережанського району на Тернопільщині, він невдовзі став першим майстром цеху різьби в артілі ім. Лесі Українки у Львові, який організував його син Степан, де об'єдналися кращі лемківські різьбярі. Серед його численних творів «Бій турів» (виставка в Монреалі (Канада), «Орел-беркут», «Дикі кабани», «Ведмідь-рибалка» (музей Києво-Печерської лаври), «Дикий вепр», «Ланкова». Свої знання, передав синам Василю і Степану.

Кіщак Іван Васильович (1926-1962) різьби вчився у батька. Розвинув свій талант ще в дитинстві. Під час окупації різьбяр і культурний діяч із Балутянки Іван Орисик дістав дозвіл організувати в Романові цех лемківської народної різьби, де працювало багато різьбярів з Балутянки та Вільки, тим самим врятував

ра.

На Лемківщині розвивалися два типи різьби: побутова та культова. Прикрашалися найрізноманітніші речі побуту, меблі, сани, ярма, сволоки, скрині, одвірки, рами, прядки, вирізувались вішалки, коробки для солі, палиці, мисники, ложки, свічники. Культова різьба мала образотворчий характер, представляла скульптурні зображення святих, розп'яття Ісуса Христа, царські врата для іконостасів, рами для образів, свічники. Вона зустрічалася в народній архітектурі, житлових будинках і церквах як декоративно-рельєфна пластика з рослинними мотивами. На Лемківщині були чудові майстри іконостасного різьблення та малювання. Вони піднесли виконання різьби на високий рівень і прославляли протягом сторіч Лемківщину. На жаль, ми не маємо альбому іконостасів з лемківських церков, а їх виконавці залишились для історії Лемківщини безіменними. Осередком різьби на Лемківщині були два села — Балутянка (54 обістя) і Вілька (38), що поблизу курортів Риманів та Іванович. Мешканці сіл Вілянка біля Горлиць, Новиця, Климіківка, Фльоринка, Смерековець, Криниця, Дошно, Королик, Волтушова, Вислочок частково займались різьбою. Відомий маляр церковних іконостасів Єремій Адам'як з Перунки розмалював іконостас в с.Климківка, а рона-

1993 року були цікаві роботи Василя Одрехівського, заслуженого діяча мистецтв України, його сина Романа, чудові різьби Андрія Сухорського, сини якого є авторами пам'ятника Т.Г.Шевченку у Львові, Антона Фігеля з Криниці та родини Кіщаків — Івана, Степана та Василя. Дуже цікаві розписи на склі на лемківські теми Андрія Хомика та живописні картини Дмитра Солинки.

нали, рами тощо.

Технічним поштовхом для розвитку різьби була Риманівська різьбарська школа, заснована графинею Анною Потоцькою в 1778 році, яка намагалася технічно допомагати сільським умільцям, принести собі користь і зробити славу для свого курорту.

У цій школі вчився Петро Петрівський, який переїхав у с.Дошно і був відомий як видатний майстер церковної різьби. Він виконав у лемківських церквах багато робіт. Вміння різьби він передав синам своєї сестри Іванові та Романові Кіщакам. Теодор Одрехівський також вчився в різьбярській школі і, будучи війтом в Балутянці, разом з дяком Андрієм Бинчом в 1925 році побудували початкову школу в селі. Михайло Шалайда передав свої навики і вміння синам Дмитрові, Антонові та Миколі, який у свою чергу навчив різьби згодом відомого митця Василя. Зі села Вільна школу відвідував Андрій Ілляш — майстер плоскої різьби, син якого Іван Ілляш майстерно продовжує школу батька, а його родич Михайло Ілляш виступає на виставках в Ялті та інших містах Криму. Зеновій Ілляш виконує

рехівського, Андрія Сухарського Івана Юрійовича Красівського, Антона Фігеля та інших розповів етнограф Іван Красовський у газеті «Наше Село», в журналах «Народна творчість та етнографія», «Дзвін» за 1993 рік. Про тих, яких описано мало або зовсім не згадано — пишу я, щоб досліднику лемківської різьби була повна картина.

В с.Балутянка найздібнішим різбярем був Іван Миколайович Кіщак (1891-1968), який різьбити вчився у свойого вуйка Петра Петрівського. В хаті Івана Кіщака постійно збиралися кращі різьбярі села: Дмитро й Антін Шалайди, Федір і Юрій Коцяби, Іван Боляк, Іван Долинський, Василь Шалайда — молодший та Іван Орисик, які вчилися у нього і розробляли орнаментальну різьбу. Іван Кіщак виконував роботи для церков — хрести, розп'яття, царські врата, рами для образів. Він вчив різьби молодших майстрів — Михайла Стецяка, Івана Фарбанця з Дошна, Маркіяна Одрехівського, Івана Юрійовича Красівського з Вільки, Осипа Юрчака з Королика.

В 1936 році Іван Кіщак представляв різьбу Лемківщини на

лемківської народної різьби, де працювало багато різьбярів з Балутянки та Вільки, тим самим врятував їх від каторжних робіт у Німеччині. Василь Кіщак в 1942-44 рр. працював разом з батьком у цеху в Риманові. Переселившись в с.Гутисько вони почали перші продовжувати лемківську різьбу і помогли організувати цех різьби надомників у Львові.

Тематика його творів була різна. Виконував плоску різьбу, тарелі, палиці, підноси з орнаментом винограду, осету, явора, каштана. У цій ділянці досяг віртуозності, а також займався круглою різьбою. Брав участь в обласних, республіканських, всесоюзних і закордонних виставках. Член Спілки художників України з 1957 року. Високу оцінку отримали його твори «Лань» (1951), Львівський музей, Декада українського мистецтва у Москві, «Голуб миру» (1957), «Дика сім'я» (Всесоюзна виставка), орнаментальні тарілки «Кленове листя» (Виставка народного мистецтва у Москві 1956р.), декоративні тарілки (виставка у Парижі, 1957р.), «Боротьба турів» спільно з батьком (виставка в Монреалі, Канада), орнаментальні тарілки (Виставка народного мистецтва у Варшаві, 1956р.). На всіх обласних виставках у Львові, де демонструвалась орнаментальна плоска різьба. Важка хвороба і передчасна смерть скоротили його талант.

(Далі буде)

ЧАСТКА СЕРЦЯ ДЛЯ РІДНОГО МУЗЕЮ

— Слава Ісусу Христу, тето!

— Слава навіки. Діти ходте ту, ваша сестричка приїхава... Што де нового чути?

— Тето, є приємни новини.

— Повідай, повідай, дітино, бо знаш як вшитки той бесіди хочеме.

— Я й пришла за тим, же бис-те дачим помогли.

— Йой, та чим зможеме, то ся ти тим поможеме. Але перше ход до хижи, ся ти даст їсти, бо-с певно голодна. Діти, дайте ту обрус на стіл... Сідай, дітино, сідай.

Тепли тетини руки материньков ласков огрівают мої плечи, садячи мене за стіл.

— Певні-с од рана ищи нич не їла, тяжко ся до нас тепер доберати, автобуси не ходят.

Тепле молоко і окраєц хліба, печеного тетиними ласкавими руками, повіяли на мене чимси далеким, дорогим, незабутнім.

— Што ся задумала-с Анцю?.. Так, я си хліб печу понашому, по-лемківски. Так мі ся здає, же-м дома як си всаджам на черін хліб.

— Боже вам заплат, тето, за гостину.

— Дай ти, Боже, здоровля, дітино. А тепер дашто повіч, яка приємніст в нашім житю?

— Треба мі, тето, дашто дати для музею, што ищи ся вам з дому лишило.

— Даст ся ти, даст, бо ся тото тримало, жеби си серце обігрівати. Але людина ся мине, то кому тоти ричи будут потрібни, а в музеї то оно ся охоронит. А дехто зможе, то ся на то приде попризерат. Дуже нашого люду з собом нич не привезво, бо в чім були, так тікали, аби си житя вратувати. То си тепер приде до музею, та й си там поплаче, то му зо слезами і біль на серци ся зменшит. Ой, Боже, Боже...

Несу ричи, частку серця для музею: опату — всаджувати до пеца хліб, опатку — яком користуются при розчині і замісі тіста, а тиж при накладаню тіста на бляхи, прайник, хустки, горсетик, дитячу шапку, знимки, книжки, інши ричи.

Але між ними є святиня лемківського народу: Чаша, Церковна Чаша, яка мала барз століть. Она могла-б повісти історію лемків. Чаша пам'ятат радист наречених, котрих готовила до вінчаня. Закохани присягалися їй на вічне і вірне жятя в парі. Пам'ятат щасливу матір, яка приносила своє дітиньча перши раз до Святого причастя. Зна смуток, причащаючи свого селянина до вічного спочинку. Пам'ятат... пам'ятат і тот ден, коли залишила свій храм і пішла зі своїм народом... Ой, Боже, Боже...

Несу тетині ричи — дорогоцінний дар! Частку своєй рідной землі. То, з чим пов'язане вшитко найдорожче, найпотаємніше — молодист, ніжніст, коханя. З яком ласком давали тетини руки тот дорогоцінний дар. Ой, Боже, Боже... чую єй тихе зітханя. А вітер, прилетівши през ліси і гори, принюс мі далеке і рідне тепло, слова, котри нашіптував ледь чутно і ласкаво:

«Рідний краю мій, милая земля,
За тобою тужу я,
За тобою, милий краю,
На чужині я страдаю.

Плаче серце, як маля,
Тебе люблячи здаля.
Скільки літ підряд я йду на твій зов.
Чую — кличеш, знов і знов.

За полями, за лісами,
За високими горами
Там одна, мов сирота,
Земленька моя свята.

Як сади цвіли, мов весна в раю.
Не впізнаю, не знайду.
Гай розріссся між дворами,
Луг не кошений роками,
Бук розвився на ріллі,
А я плачу в чужині.

А було колись, як у дивнім сні,
Полем линули пісні,
То співали їх дівчата,
Що йшли в поле жито жати
І складали лен в рядки, Мов сплітали з них вінки.»

А.СМИЙ.

Знайомство зблизька: Михайло ПЕНГРИН

«МІЙ ЛЮБИЙ КРАЮ, РІДНА СТОРОНОНЬКО»

Від автора:

Дорогі мої краяни, дарую вам кілька віршів про Лемківщину і думаю, що кожен з вас знайде в них щось таке, що нагадає про своє рідне село, зігріє вашу душу.

Народився я в селі Душатин колишнього Сяніцького повіту в 1937 році. Переселений на Україну 1946 року в с. Озерна, що на Зборівщині Тернопільської області. Тут закінчив десятирічку, а 1961 року здобув спеціальність економіста у Львівському сільськогосподарському інституті. З цього часу працюю у сільськогосподарських установах області.

Перші дослідження про Лемківщину опублікував 1985 року, відтоді побачили

селений на Україну 1946 року в с.Озерна, що на Зборівщині Тернопільської області. Тут закінчив десятирічку, а 1961 року здобув спеціальність економіста у Львівському сільськогосподарському інституті. З цього часу працюю у сільськогосподарських установах області.

Перші дослідження про Лемківщину опублікував 1985 року, відтоді побачили світ ще 18 публікацій. Нині на моєму робочому столі – монографія про рідне село, яка має назву «Душатин – село лемківське».

СТРІВСЯ ЗНОВСЬ З ТОБОЮ...

Любий краю,
Рідна сторінонько,
Як тебе згадаю,
Крається сердонько.

Стрівся зновсь з тобою
Через двайцят років,
З болем і душею
Глядав сліди кроків.

Непещеного дітиньства,
Рідної оселі,
А найшов лем спалениска
У нашому селі.

Що, село, з тобом ся стало?
Де є твої хижи?
Поле чом позаростало,
Скрило свої меджи?

Спознав я хижу татя
Лем по грунику землі,
Што сховався наче котя,
Причаївся у траві.

Вся ла деревина
У забутім саді,
Похилилась як людина,
Засмутилась і собі.

Неє ни хижки, ни обори,
Ни низкой дровітні,
Лем наудокола гори,
Як завше привітні.

Стоят вітром зачесани,
Звикло небо підперают,
А може також затаєно
В серцу смуток мают.

А стрімка Ослава
Плине кривульками,
Поміж оголени скали,
Меджи каменями.

Аж до Сяну путь її сягає —
Дорога нелегка,
А вона бурлить — повідає
Про минуле далеке.

* * *

У долині шумной Ослави
Юш давні село повстало,
Спершу як Пікарьки знане,
Потім Душатином зване.

Жили на землици тій
Бідні собі люди,
Мали звичай свій —
Не такий як всяди.

Хлопи били тордовити,
Корінасти, наче дуби,
Руки мали працовити,
З файками в зубах.

Вечорами ся сходили
По тяжкі роботі,
Розповісти, што робили
У соленім поті.

Довго повідали,
Што ся гдинь робило,
Як сіяли, як орали,
Як коні ходили.

Як сяги возилось
По лісній саници,
Як у бощи молотилось
У самі м'ясниці.

Яки стались їм трафунки,
Їх причини називали,
Жеби надаль і подумки
Бівше їх не допускали.

Кажди фалат земли
Свої гев мав назви,
Бо давні юш грунт роздерли
Меже собом газди.

І щороку тоти «шнури»
Все ужчи ставали,
Бо ділили їх з натури
Й дітям роздавали.

Як не било што ділити,
То хтікали з дому,
Хто до Гамерики,
Хто к добру чужому,

Жеби там у наймах
Вірно послужити,
З надійом, принаймі,
На хліб заробити.

Лемки із Тернопілля на могилах своїх предків у с.Мощанець, Сяницького повіту 1992 р.
Світлив М.Бенч.

ДОБРОДІЙНІ ВНЕСКИ

Родина Ліп'яніних із с.Петрики Тернопільського району та Пейко Михайло Данилович пожертвували відповідно 100 тисяч і 50 тисяч купонів на побудову духовно-культурного центру у Тернополі.

На газету «Дзвони Лемківщини» Гончарик Анна Дмитрівна — м.Тернопіль — 6 тисяч купонів.

Уклінно дякуємо їм.

ЗУСТРІНЕМОСЯ У СВІТЛИЦІ

Дорогі краяни!

Якщо ви хочете поспілкуватися із земляками, переселенцями із Лемківщини та інших регіонів Польщі, поділитися своїми радощами чи прикрощами, вирішити наболілі проблеми, запрошуємо вас у світлицю товариства «Лемківщина», двері якої гостинно відкриті у вівторок і четвер з 17.30 до 19.30 год., у неділю з 13.00 до 18.00, що за адресою м.Тернопіль, бульвар Т.Шевченка, 21. Телефон — 2-42-44.

Набір і верстка цього номера виконані в інформаційному центрі Тернопільської обласної організації Української Республіканської партії.

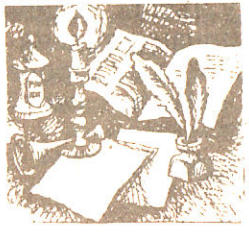

"Дзвони Лемківщини" – часопис крайового Товариства "Лемківщина" в Україні

Наша адреса: м.Тернопіль, бульвар Т.Шевченка, 21. Телефон 2-42-44.
Замовлення № 344 Тираж 3000.
Обсяг 1 друк. арк. Друк офсетний.
Орендне підприємство видавничо-поліграфічний комбінат "Збруч", м.Тернопіль, вул. Живова, 11

Редактор Петро Сорока
Редакційна колегія:
Михайло Бенч, Ярослава Бережнюк, Марія Бурдяк (Чортків), Олександр Бенгринович, Ігор Дуда, Стефанія Панцьо, Володимир Ступінський, Парасковія Трач, Ілля Чулик (Львів), Анатолій Ядловський (Івано-Франківськ).

Висловлені авторами думки можуть не співпадати з позицією редакційної колегії.

www.lemko.org
2010.07.23 13:41:53
+03'00'